

NENEHNA SKRB ZA ZILJO IN ZILJŠČINO

Tischlerjeva nagrada Milki Kriegl

Letošnjo 44. Tischlerjevo nagrado, ki jo podeljujeta Krščanska kulturna zveza (KKZ) in Narodni svet koroških Slovencev (NSKS), je prejela Milka Kriegl iz Zahomca »za vso njeno skrb za slovensko ziljsko narečje in ziljsko nošo, za ohranjanje domačih šeg in navad ter za ljubeč odnos do tipične ziljske gradbene in stanovanjske arhitekture«.

Podelitev je bila v torek, 24. januarja 2023, nagrado sta izročila predsednik Krščanske kulturne zveze Janko Krištof in predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev Valentin Inzko. Krščanska kulturna zveza, inštitut Urban Jarnik in Slovensko prosvetno društvo Zila pa so slavljenci ob tej priložnosti izrekli posebno zahvalo za sodelovanje pri številnih publikacijah, ki so izšle o Zilji in Ziljanih. Vse te publikacije ne po vsebini ne po jezikovni plati ne bi bile tako bogate, kot so to postale z njeno pomočjo in z njeno skrbnostjo – z njenim avtorstvom v ozadju.

Krieglova domačija – hiša kulture

Milka Kriegl se je rodila leta 1942 v kulturno ozaveščeni in narodno zavedni družini. Milka je bila stara nekaj tednov, ko se je začelo izseljevanje koroško-slovenskih družin. Njena družina je bila po posredovanju sorodnika obvarovana tega hudega zla (Opetnik 2023: 1). Rodbino svoje družine, ki je Milko Kriegl oblikovala v njenem narodnem in kulturnem pogledu, je Milka podrobno opisala v knjigi *Tako smo živeli II* (Makarovič 2003: 211–296). Že njen ded, Franc Kriegl, si je prizadeval, da so na Zilji leta 1904 ustanovili slovensko katoliško izobraževalno društvo. Franc Kriegl je bil izvoljen za predsednika in je društvu predsedoval 25 let, do svoje smrti, 30 let je bil tudi predsednik Hranilnice in posojilnice Bistrica na Zilji, za kar se je posebej izobraževal v Celovcu, Ljubljani in Mariboru. Bil je tudi član občinskega in šolskega odbora, poleg tega pa tudi eden izmed tistih, ki so leta 1893 ustanovili Slovensko planinsko društvo, ki je eno najstarejših (Makarovič 2003: 218). V času prve svetovne vojne je bil Franc Kriegl na straži na rezervni bojni črti v sosednji Kanalski dolini. Tam je pisal pesmi, ki izražajo globoko vernost, goreče domoljubje, predvsem pa skrb za družino. Marija Makarovič je pesmi Franca Kriegla uredila za izdajo v knjigi *Na straži: 1914–1916* (Kriegl 2016), ki jo je izdal Kobariški muzej.

Milkin oče Niko Kriegl je bil od leta 1922 tajnik Slovenskega katoliškega izobraževalnega društva Zila, po očetovi smrti leta 1929 pa je postal predsednik društva. Ustanovili

so tudi tamburaško skupino. Kulturno društvo je uspešno delovalo do razpusta leta 1939. Leta 1939 je oče Niko Kriegl tamburice skril, prav tako del slovenskih knjig (Makarovič 2003: 241–245). Nužej Tolmaier, predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik, se spominja, da je večkrat šel na Ziljo v Zahomec k Niku Krieglu, po domače Krieglču. Niko Kriegl je bil zaupnik Narodnega sveta koroških Slovencev in kulturnik, ki je pomagal organizirati pevske koncerte na Bistrici na Zilji.¹ Prodajal je vstopnice in ljudi nagovarjal, da naj se udeležijo koncertov Krščanske kulturne zveze in tudi gledaliških predstav v Mestnem gledališču ali drugih gledaliških gostovanj (Piko-Rustia 2023: 1).

Pri Krieglovih so Nužej Tolmaierja vedno sprejeli. Kot kmečki fant se je Tolmaier dobro zavedal, da imajo pri Krieglovih kmečko delo. Gospod Kriegl pa si je vzel vedno čas, prav tako njegova soproga Mila. Milko Kriegl je Nužej Tolmaier takrat srečal le občasno, ker je bila med tednom v službi v Podjuni. Šele ko se je vrnila iz Podjune na Ločilo in delala v podjetju Elan, je tudi Milka Kriegl postala zastopnica za kulturne dejavnosti Krščanske kulturne zveze na Zilji (Piko-Rustia 2023: 1). Gospod Kriegl je bil za Nužej Tolmaierja živa knjiga. Ko je na primer Nužej Tolmaier vodil goste ali skupine po Zilji, je bil Niko Kriegl vedno pripravljen sprejeti obiskovalce in jih je tudi spremljal po sončni strani navzgor in po senčni strani nazaj. Tisti, ki so bili deležni vodstva, so občudovali njegovo široko znanje. Govoril je o Matiju Majarju Ziljskem, Urbanu Jarniku in Grafenauerjevih. Veliko je vedel povedati tudi o domačih ledinskih imenih in imenih vasi. V radijskih oddajah, ki jih je Nužej Tolmaier poslušal doma ali na poti, je gospoda Kriegla globoko občudoval. Oddaje so bile čudovite, v krasni slovenščini, v krasni ziljski govoric (Piko-Rustia 2023: 2).

Ko so lutkarji iz Maribora sredi 70. let 20. stoletja prvič gostovali na Koroškem, je Nužej Tolmaier vprašal župnika Kuchlinga, ali bi lahko gostovali v mežnariji. Leta 1978 je Nužej Tolmaier vprašal župnika Stanka Trapa, ali bi lahko v farovškem skednju zaigrali igro Svetlane Makarovič Hiša tete Barbare. Gospod Kriegl je bil nad igro tako navdušen, da je igralce in igralke povabil na dom in jih pogostil z domačo zaseko in klobasami, mladina pa je bila navdušena nad gostoljubnostjo Krieglove družine (Piko-Rustia 2023: 2).

¹ Osrednji koncerti so takrat potekali v Celovcu, Beljaku, Šmohorju in na Trbižu.

Ogled razstave *Slovani Evrope* v Bruslju. Etnografska razstava noš slovanskih narodov *Slovani Evrope* v muzeju Cinquantenaire v Bruslju je bila ena od osrednjih prireditev slovenskega predsedovanja Evropskemu svetu v letu 2008. Na ogled so bile tudi ziljske noše, ki jih je za prvo etnografsko razstavo leta 1867 v Moskvi tja pripeljal Matija Majar Ziljski (foto: Naško Križnar, 4. 6. 2008).

Nužej Tolmaier je s pomočjo Nika Kriegla organiziral krajevne sestanke Narodnega sveta koroških Slovencev na Zilji. Tudi Valentin Inzko starejši je imel dobre stike z Nikom Krieglom, saj je bil zaupnik Narodnega sveta koroških Slovencev. Nika Kriegla so v družini Valentina Inzka častili zaradi njegove pokončne drže. Tedanji predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev prof. Valentin Inzko je leta 1968 na Uradu zveznega kanclerja izjavil, da Avstrija ne more dopuščati delovanja organizacij, ki so naperjene proti državnim interesom. Zato je na osnovi Avstrijske državne pogodbe zahteval razpustitev Heimatdiensta. Valentin Inzko je bil tudi pripravljen dokazati, da so trditve resnične. Bil pa je obsojen na denarno kazen 1.000 šilingov ali na teden dni zapora. Valentin Inzko je takrat prišel domov precej potr, ker je izgubil proces in je bil obsojen. Vendar je z neko ginjenostjo in ponosom govoril o tem, kdo ga je prišel med procesom moralno podpret: Niko Kriegl iz Zahomca! To je Valentinu Inzku veliko pomenilo. Niko Kriegl je verjetno izgubil en dan na svoji kmetiji. Imel je 63 let, bil je brez avta in verjetno je moral koga prositi, da ga je pripeljal na proces v Celovec. Valentin Inzko je bil mnogo mlajši, star je bil 45 let in je potreboval moralno podporo. »To so bili narodnjaki, ki so vedeli, kdo potrebuje pomoč, koga je treba podpreti« (Inzko 2023: 2).

Na Krieglovi domačiji so bili slovenski duhovniki, politiki in kulturniki vedno dobrodošli. Za skupno mizo so kovali načrte za lepšo prihodnost koroških Slovencev. In vedno je bila v središču pogovorov tudi skrb za ohranitev ziljščine. Tudi dr. Joško Tischler je bil dobrodošel gost in zagovornik Slovencev na Zilji (Opetnik 2023: 4). Kadarkoli so znanstveniki in raziskovalci obiskali Ziljo, da so preučevali ziljsko narečje, ziljsko nošo, ziljsko arhitekturo ali ziljske

pesmi in običaje, so se oglasili pri Krieglovih, ki so bili močna opora pri njihovem delu (Krištof 2023: 2).

Ko je Milka odrasčala, ji je bilo »nebeško lepo«, ko je prišla pozimi na obisk babica iz Pazrij in ji je v tamkajšnjem narečju pripovedovala basni. Kot najstnica je vzljubila kiparska dela Michelangela, ki jih je videla v ilustrirani reviji. Zato je bila njena srčna želja postati kiparka. Obiskovala pa je trgovsko šolo in je nato tri leta delala pri podjetju Budin za uvoz in veleprodajo delikates v Beljaku (Feinkost-Import-Großhandel Budin), potem dvajset let v recepcijah v hotelih in nazadnje v pisarni v podjetju Elan na Brnci (Makarovič 2003: 253–254).

Od prvega dne jo je v domači hiši obdajala slovenska beseda – še posebej ziljsko narečje. Milka pa je lepoto ziljskega narečja s svojo govorico milila, brusila, žlahtnila, zapisovala in jo velikodušno deli z ziljskimi sogovorniki in z nami, ki ziljskega narečja ne obvladamo. »Njena govorica včasih zazveni kot pesem, ona pa varuje ta zaklad kot svečenica, ki varuje ogenj ziljskega narečja« (Opetnik 2023: 2).

Kultura jezika

Osnova njenega celotnega delovanja je kultura jezika. Milka ohranja in razvija ziljščino s tem, da jo govori. Njeno narečje je bogato, polno življenjskih modrosti, polno lepih rekov, s katerimi bogati tudi čisto vsakdanje pogovore. Kadar je treba v publikacijah o Zilji preverjati narečna besedila in narečne izraze, Milka »vse spusti« in je vsakič pripravljena, da besedila z nami skrbno pregleda, v želji, da bi bilo ziljsko narečje čim bolj pravilno, pa naj so to ziljske pesmi, ziljske pripovedi ali narečni izrazi za etnološke predmete ter za nošo in druga ziljska pričevanja. Zapisala je tudi hišna in ledinska imena v Zahomcu, s sklanjatvami vred. Ko smo v lanskem poletju s Hanzijem Millionigom, Jozom Schnablom in Jankom Zwittrom na Zahomški planini na kraju samem zapisovali imena na planini, je bila z nami tudi Milka. Milka Kriegl je sodelovala tudi pri zgoščenki ziljskih pravljic Črnjova kapca, kjer je posodila glas in pregledovala zapise v priloženi brošuri. Pripravila je tudi ziljski narečni slovar in ga predala inštitutu, kjer ga pripravljamo za objavo. V poseben zvezek si zapisuje besede, ki so ji drage.

Ziljsko narečje govorijo tudi v Kanalski dolini in Ratečah. Tako kot na Zilji si tudi v Kanalski dolini prizadevajo, da bi narečje ostalo živo, med drugim tudi z radijskimi oddajami – Milka Kriegl je za slovenske radijske postaje vedno pripravljena v svojem lepem ziljskem govoru spregovoriti o Zilji in ziljski kulturni dediščini (Piko-Rustia 2023: 2–3).

Kultura šeg in navad

Šege in navade, ki spremljajo letni čas in življenjski krog, so v družini spoštovali, in v obliki, ki jo je podedovala od prednikov, jih spoštuje tudi Milka. To ni neka arhivirana tradicija, temveč eden izmed tistih stebrov, ki v življenje vliva posebno globoko doživeto prazničnost (Piko-Rustia 2023: 3).

Sploh so šege in navade ziljske doline za Milko tista dragocenost, ki ohranja slovensko besedo, čeprav je tudi na Zilji vedno manj slišna. Tradicionalni ziljski žegen, kaleda ali običaj »sjejte, sjejte« so šege, ki so povezane z življenjem ljudi v teku letnih časov in nosijo v sebi zaupanje v božji blagoslov. Posebnost v teku leta je tudi za Milko ziljski žegen, ki ga praznujejo v Zahomcu konec avgusta. Ko se po cerkvenih obredih in bogatem žegnanskem kosilu zasliši klepet konjskih kopit po tlakovani cesti, ko se zbere vsa vas pod lipo in se zaslišijo slovenske pesmi, je za Milko Kriegl praznični dan dosegel svoj višek (Opetnik 2023: 2). Ko je Micka Opetnik prvič prisostvovala žegnu v Zahomcu, ji je Milka omogočila pogled v zakulisje. Videla je, kako oblečejo bogato in pisano ziljsko nošo. Občudovala ni le krasot noše, še bolj je bila presenečena nad ženskim znanjem o tem, kako je treba pravilno obleči nošo, in nad tem, kako prav ženske to posebnost posredujejo svojim hčerkam in vnukinjam (Opetnik 2023: 2).

V pevski sezoni 1976/77 je Lajko Milisavljevič z zborom Rož pripravil stilni koncert o ziljski svatbi »Vascit pr Zilæ«. V spremni brošuri je Niko Kriegl podrobno opisal potek ziljske svatbe (Kriegl 1976). Ko je Helena Ložar Podlogar opisovala ziljske svatbene šege, ki jih je objavila v publikaciji »V adventu snubiti – o pustu ženiti« (Ložar-Podlogar 1995), je bila njena najpomembnejša postojanka na Zilji Krieglova hiša. V uvodu knjige je zapisala: »Predvsem pa želim to delo posvetiti spominu na umrlega Nika Kriegla iz Zahomca, moža, ki je ostal zvest slovenskemu ljudskemu izročilu, človeka, ki ga je vedno bolelo napačno predstavljanje slovenske ziljske svatbe in tudi drugih šeg. Gospod Kriegl je bil prvi, ki me je navdušil za to delo in tudi prvi dal priznanje za ‚doslej najbolj verodostojen prikaz ziljske svatbe‘« (Ložar-Podlogar 1995: 5).

Leta 1996 je Lajko Milisavljevič z zborom Rož uprizoril še ziljski žegen, potem ko je bil leta 1976/77 že pripravil koncert o ziljski svatbi. V priloženi brošuri h koncertu o žegnu je objavljen obširen opis Nika Kriegla o ziljskem števhanju ter pričevanje takrat 94-letne Kovačičeve matere Elizabete Hebein (1870–1967) z Bistrice na Zilji, ki ga je zapisal Niko Kriegl (Kriegl 1996). Že leta 1959 je slovenski etnolog Niko Kuret pripravil krajši film o ziljskem števhanju v Zahomcu, pri čemer je sodeloval Niko Kriegl. Zapisi Nika Kriegla o ziljski svatbi in ziljskem žegnu so bili prevedeni tudi v nemščino in objavljeni v raznih publikacijah in so tako dostopni tudi nemškemu krogu ljudi.

Kultura petja

Posebno mesto ima v Krieglovi družini ziljska pesem. Nužej Tolmaier se spominja, da je Lajko Milisavljevič prišel na Krščansko kulturno zvezo in ga vprašal, če pozna koga, na katerega bi se lahko obrnil, da bi kaj povedal o ziljski ljudski pesmi. Peljal ga je h Krieglovim, kjer sta bila deležna čudovitega gostoljubja. Lajko Milisavljevič je pri Krieglovih prebival neštete dneve, o tem pričajo

Milka Kriegl in Osvald Errath iz Ukev v Krieglovi hiši pri snemanju prispevka za oddajo iz Kanalske doline Radia Trst A »Tam, kjer teče bistra Bela« (foto: Peter Rustia, 17. 3. 2023).

številni njegovi zapisi, Niko Kriegl pa ga je vodil po vsej Zilji. Lajka Milisavljeviča so na Zilji tudi napadli in poškodovali njegov avto. Zato so ga po Zilji vozili pevci iz Šentjakoba. Tudi oni so bili deležni čudovitega gostoljubja Krieglove družine in so prisluhnili pripovedovanju Nika Kriegla (Piko-Rustia 2023: 3). Ko je Lajko Milisavljevič pripravljal zgoščenko o koledovanjih na Koroškem, je Milka Kriegl opozorila na posebno otroško trikraljevsko koledovanje v Zahomcu in bližnjih vaseh, ki ga spremljajo t. i. perhte (otroci, oblečeni v kožuhe). Posebnost v Zahomcu pa je koledovanje otrok za vnebohod, kjer otroci hodijo od hiše do hiše in pravijo: »Sjejtə, sjejtə, da bo kej žita gratavə« (Milisavljevič 1999).

Po prerani smrti Lajka Milisavljeviča je Nužej Tolmaier prosil prof. Egija Gašperšiča, da bi prevzel urejanje glasbenega dela pesmi, ki jih je Lajko Milisavljevič posnel na Zilji. Egi Gašperšič je bil navdušen. Nastala je obsežna pesmarica ziljskih pesmi z naslovom *Dr bæ Zila kna biva* (Milisavljevič 2014), v kateri je objavljeno tudi bogastvo pesmi, rekov in pregovorov ter starih ziljskih molitev Krieglove družine. Milka Kriegl je za pesmarico Lajka Milisavljeviča s sodelavkami inštituta Urban Jarnik pregledala vsa besedila pesmi in pomagala razložiti narečne besede. Ko je prof. Egi Gašperšič pripravil stilni koncert z ziljskimi pesmimi s pevci s Podnarta, sta Milka Kriegl in Veronika Gotthardt, ki je bila oblečena v ziljsko nošo, na njem razlagali ziljske pesmi (Piko-Rustia 2023: 4).

Pred Lajkom Milisavljevičem sta ljudsko pesem na Zilji zapisovala Zmaga Kumer in France Cigan. Za letno poročilo šolskega leta 1962/63 je France Cigan napisal prispevek z naslovom *Žegən, konta pa »žiəgnarščə« pesmi* (Cigan 2002). V tem šolskem letu je bil na sporedu akademije ob koncu šolskega leta tudi »prvi rej«. France Cigan piše, da je gradivo o plesu zbiral na terenu na drugo majniško nedeljo, informanti pa so se zbrali v hiši, »kjer je bil za gospodarja Niko Kriegl« (Cigan 2002: 67).

Podelitev Tischlerjeve nagrade Milki Kriegl v Tischlerjevi dvorani v Celovcu (foto: Vincenc Gotthardt, 24. 1. 2023).

Ziljska noša in kultura oblačenja

Posebno skrb Milka posveča ziljski noši, ki jo je predstavila ob številnih priložnostih, z vsem svojim znanjem, z vso svojo ljubeznijo. Ko smo ob posebni razstavi o spodnjem perilu v Deželnem muzeju Koroške tam predstavili spodnje perilo ziljske noše, je Milka Kriegl pomagala obleči lutko, iz svojih skrinj pa je prinesla najlepše kose za razstavo. Pomagala je pripraviti opis ziljske noše za brošuro, ki jo je izdal Deželni muzej, kjer so navedeni tudi slovenski narečni izrazi za ziljsko nošo. Tudi na razstavi so bili slovenski ziljski narečni izrazi del javne predstavitve, čisto samoumevno, in to še v časih pred obnovo muzeja, ko v Deželnem muzeju slovenska beseda nikakor ni bila običajna. Deželni muzej je takrat organiziral tudi poseben večer o ziljski noši, na katerem je Milka Kriegl predstavila ziljsko nošo in njene dele, in prav tisti večer je bil med vsemi spremnimi prireditvami takratne razstave najbolj obiskan (Piko-Rustia 2023: 4–5).

Ko smo leta 2002 na Olšanskem pokopališču v Pragi blagoslovili novi Majarjev grob, je Milka Kriegl pomagala obleči Veroniko Gotthardt v ziljsko nošo, s filmsko kamero pa je oblačenje posnel Naško Križnar. Z Veroniko Gotthardt je tudi vadila narečno pesem Matija Majarja Ziljskega, ki jo je Veronika povedala ob grobu. Mislim, da so bili Majarju v daljni Pragi dolgo po smrti na ta način vrnjeni ziljski dom, ziljska beseda, ziljska noša, ki jo je tako ljubil, da je na slovansko razstavo leta 1867 v Moskvo poslal ziljske noše, ki upodabljajo ziljsko svatbo. Leta 2001 je te noše v Etnografskem muzeju v Sankt Peterburgu zasledil Teodor Domej (Piko-Rustia 2023: 5).

Te noše so bile leta 2008 razstavljene v Bruslju, ko je Slovenija predsedovala Evropskemu svetu. Ob slovesnem odprtju v Bruslju smo bili navzoči Milka Kriegl, Milka Olip, snemalec Naško Križnar in jaz, kar je bilo seveda nekaj prav posebnega, zgodovinskega. Posebne so tudi noše, ki jih je Majar poslal v Moskvo. Med deli noš je pisan pred-

pasnik, ki ga v tej obliki danes na Zilji ne poznajo več. Ko smo s Teodorjem Domejem obiskali Milko Kriegl in o tem razpravljali, je Milka prinesla prevleko za blazino, v kateri smo opazili iste motive kot na predpasniku. In tukaj se sklene krog (Piko-Rustia 2023: 5).

Ko je gospa Mirjana Vevar, vnukinja Jaka Špicarja, inštitutu Urban Jarnik predala ziljsko nošo Jaka Špicarja in njegove žene, je bila ob predaji v Kulturnem domu v Pliberku navzoča tudi Milka Kriegl, ki je pomagala opisovati in dokumentirati dele noš.

Pobudo za raziskavo Marije Makarovič o nošah na Zilji (Makarovič 1991) je na začetku 1980. let dal Nužej Tolmaier. Njegova srčna želja je bila, da bi Makarovič, ki je že raziskovala noše v Sloveniji, najprej opisala ziljsko nošo. V knjigi so pričevanja številnih informantov in informantk, ki so jih deloma nagovorili kar na cesti. Marija Makarovič je zapisala tudi žalostne ugotovitve ljudi, da so na Zilji Slovencem »vzeli jezik in noše«. Knjiga Marije Makarovič je danes temeljno delo za vse raziskovalce in je bila prevedena tudi v nemški jezik. Pripravili so tudi razstavo o noši, ki je bila na ogled v Kulturnem domu na Bistrici na Zilji (Piko-Rustia 2023: 5). Mariji Makarovič se je v 1980. letih, ko je pisala čudovito knjigo o ziljski noši, zgodilo, da ji niso hoteli dati podatkov, tako da je ob raziskovanju »krvavi pot potila« (Kriegl 2023: 1). Marija Makarovič je pripeljala na Koroško tudi prof. Bredo Turk Vilhar, ki je opisovala ziljske freske, in tudi njej je bil Niko Kriegl v pomoč (Piko-Rustia 2023: 5).

Milka Kriegl je sodelovala tudi v raznih avstrijskih in nemških televizijskih oddajah, v katerih so predstavljali ziljsko nošo in življenje na Zilji. V oddajah je Milka nošo predstavljala z globokim spoštovanjem in velikim znanjem, dele noše pa je vedno poimenovala tudi v slovenskem ziljskem narečju. Tako je te domače ziljske izraze ponesla v širši svet.

Kultura jedi

Milka Kriegl vsako leto ob žegnu v Zahomcu vabi na dom žlahto – sorodnike, prijatelje in znance, a tudi raziskovalce, ki jim predstavi ziljski žegen v vsej popolnosti: od dopoldanske maše do slovesnega kosila in popoldanskega štehanja. Pomemben del žegna je kosilo s tradicionalnimi jedmi, ki jih Milka ljubeče pripravlja, prav tako ljubeče gosti povabljeni z najlepšo posodo in priborom. Ziljske recepte zdaj daje na voljo za knjigo o jedilni kulturi na Zilji in v Kanalski dolini, ki nastaja v čezmejnem evropskem projektu društev SKS Planika in SPD Zila ob pomoči Kršćanske kulturne zveze. Tudi v tej knjigi bodo objavljeni narečni izrazi za jedi, začimbe ipd. (Piko-Rustia 2023: 6).

Kultura bivanja

Ko potnik obiše Ziljsko dolino, se mu pogled ustavi na kozolcih, ki se tako čudovito skladajo s pokrajino, in pa na mogočnih kmečkih hišah, ki so odsev bogate gradbene arhitekture. Taka domačija je njen dom v Zahomcu. Že zunanji videz hiše priča o neizmerni skrbi za ohranitev arhitekturnega videza, da sije hiša v svoji pristni lepoti. Nageljni na oknih pa pričajo o Milki Kriegl kot skrbni gojiteljici rož.

Ko je Micka Opetnik prvič stopila v Milkin dom pri Krieglenu, je bila prevzeta nad lepoto starega dragocenege pohištva. Postelja, pogrnjena z domačim prtom, ki ga krasijo skrbno izdelane vezenine. Namizni prt z rdečimi vzorci, zavese z belimi čipkami in vezeninami, pa brisača z modro vezenino in všitim monogramom. Koliko ljubezni in spoštovanja so vlagali njeni predniki – posebej še njena mama in strine – v pridelavo domačega prta. Nato pa so ure in ure sedele in z vsakim vbodom pričarale na prt vzorce, ki pripovedujejo vsak svojo zgodbo. Ob delu na kmetiji so si ustvarile lepoto stanovanjske kulture, ki jih je obdajala in osrečevala. Milka to dediščino varuje kot biser. Lepoto in bogastvo teh vezenin je občudoval že marsikdo, ki je obiskal Milko in mu je razkrila bogastvo svoje domovine – hiše, doline in jezika (Opetnik 2023: 1).

Dom Kriegllovih je poln zgodovine in sodobnosti, v katerem so vrata vedno odprta. Oboje Milka združuje v prijetno domačnost, gostje pa se ob čaju iz domačih cvetov, vezenem prtju njenih prednikov, lepo oblikovanih skodelicah in domačih dobrotah v tej hiši počutijo preprosto lepo. Z veliko ljubeznijo ohranja tipično ziljsko arhitekturo in ziljsko notranjo opremo, njena hiša je pravi »ziljski hram« (Piko-Rustia 2023: 6).

Kultura vere

Milka Kriegl je odraščala v družini, kjer je imela molitev sveto mesto, kjer so v navadi pokrižanje in molitev pred jedjo in po njej, večerna molitev, pokrižanje ob vaških kapelicah in križih. V družini so se ohranile tudi posebne molitve v narečju, ki so objavljene v knjigi Lajka Milisavl-

jeviča *Dr bə Zila kna biva*. Njena osebna vernost podpira tudi versko skupnost v cerkvi na Bistrici na Zilji, kjer sta slovenska beseda in pesem v cerkvi za Milko poseben blagoslov (Piko-Rustia 2023: 6). Milka Kriegl je v zahvali omenila, da je dobro, da (še) imajo »gaspuada« – duhovnika in se zahvalila, da se v cerkvi počuti doma, ker je tam še prisotna slovenska beseda (Kriegl 2023: 3).

Med domom in svetom

Čeprav je tako močno zasidrana v svoji domovini in ziljsčini, je Milka tudi svetovljanka. Na potovanjih po Ameriki in Evropi je občudovala kulturo drugih narodov in se učila njihovih jezikov. Milka v sebi nosi neizmerno ljubezen do svoje domovine in jezika, obenem pa njena duša vedno znova hrepeni po svetovnih lepotah arhitekture, pokrajine in kulture. Njen vzklík »Kakšna lepota!« je Micka Opetnik slišala in začutila ob obisku Plečnikove razstave v Ljubljani, ob ogledu gledališke predstave *To noč sem jo videl* pisatelja Draga Jančarja ali pa ob koncertu v Cankarjevem domu in na potovanju po Izraelu. Milka uživa in njena duša se napolni z radostjo, ko prisluhne glasbi, se potopi v branje slovenskih pesnikov in pisateljev in se naužije lepot slikarjev in umetnikov iz vseh obdobij in krajev. Domači umetniki pa imajo pri tem posebno mesto. Z velikim občudovanjem predstavlja bogastvo ziljskih umetnikov, ki jih lahko vsako leto v drugačni postavitvi občudujemo v muzeju na Čajni. In Milka se tudi tam izkaže kot izredna poznavalka umetnikov Sebastiana Iseppa, Franza Wiegeleja, Antona Koliga in Antona Mahringerja, ki so na Čajni živeli in ustvarjali na začetku 20. stoletja.

Milkin dom – tam med Dobračem in Ojstrnikom – pa sega še dlje, tja čez mejo v Kanalsko dolino. Tja, kamor se rada poda na kavico, še raje v cerkev v Ukvah in pa seveda k Mariji na Višarje. Kraj, kamor je romala kot dekle s svojimi starši in kamor še danes rada pohiti, tako v zahvalo kot tudi s prošnjo v srcu (Opetnik 2023: 2–3).

Delo v domačem društvu

Z velikim veseljem Milka Kriegl sodeluje v slovenskem društvu Zila, in ko zazveni v Zahomcu »Bivaži pr' Zilə«, je vsa radostna, da se sliši slovenska beseda. Prav poskočilo ji je srce, ko so jo letos obiskali šapovci in ji po slovensko zaželeli sreče in zdravja. Sploh so šege in navade ziljske doline za Milko tista dragocenost, ki ohranja slovensko besedo, čeprav je ta tudi na Zilji vedno manj slišna (Opetnik 2023: 2). Kulturno društvo SPD Zila se trudi obvarovati narodno zavest, obenem pa krepiti dobro sožitje med obema narodoma. Prirejajo koncerte, igre, lutkovne nastope – sedaj imajo celo serijo pod imenom »Zlančək«. Na svetlo dajejo knjige, npr. ziljske pesmi Lajka Milisavljeviča, pesmi in pravljice Marije Bartoloth, zgoščenko Črnjova kapca (Rdeča kapica) z ziljskimi pravljičami in pripovedkami itd. Lani so imeli bogato božično tržnico z delavnico in koncertom (Kriegl 2023: 2).

Zelo uspešno že več desetletij deluje dvojezično športno društvo Zahomc, ki žanje izredne uspehe pri skakalcih. Ne le da ima olimpijskega zmagovalca, marveč vedno znova kakega skakalca v najvišjem svetovnem rangu. Dosledno pa se društvo trudi za vidno in slišno dvojezičnost koncertov (Kriegl 2023: 2).

Namesto zaključka – zahvala

Ker je priznanje tako prestižno in tehtno, ga je Milka Kriegl delila s svojimi predniki. S svojim starim očetom Francem, ki je v težkih časih in hudih razmerah okoli prve svetovne vojne ostal narodnjak in zgled potomcem. Delila ga je tudi s svojo družino, »z mamom Milo, s tatom Nikom in z bratom Francijem«. V družini so živeli pod geslom »Mati – domovina – Bog«. Starši so Milki Kriegl vcepili spoštovanje do vsakega in do vsega. Rekli so: »Srce človeško sveta stvar, ne žali ga nikdar!« Vcepili so ji spoštovanje do maternega jezika, do domačih pesmi, navad (Kriegl 2023: 1).

Milka Kriegl ugotavlja: »No, s časom so se razmere pri nas zelo spremenile in umirile. Ljudje so spoznali, da je naš žobar, da je ‚pa našam, pa damačam‘ nekaj lepega, da naše pesmi sežejo v srce, da je to, kar smo ‚poerbalé‘, dragoceno« (Kriegl 2023: 3). Milka Kriegl je s svojo pokončno držo ziljsko narečje in ziljsko kulturno dediščino pripeljala v današnji čas, ne v arhivirani, temveč v živi, nadvse življenjski obliki, ki vsebuje tisto pristno lepo domačnost, po kateri vsi vse bolj hrepenimo. Vse pri njej je domače, vse je dom, vse je hram kulture. Nagrado je prejela predvsem zato, ker piše besedo »Kultura« z veliko začetnico, ker to kulturo živi ob praznikih in v vsakdanu (Piko-Rustia 2023: 6).

Viri in literatura

CIGAN, France: Žegon, konta pa »žiaġnaršč« pesmi. V: Kovačič, Jožko (ur.), „ ... da ne pojdejo z nami v grob!“ *Poljudnostrokovne razprave o slovenski koroški ljudski pesmi*. Celovec: Krščanska kulturna zveza, 2002, 67–76.

INZKO, Valentin: Uvodne besede ob podelitvi Tischlerjeve nagrade. Celovec: Tischlerjeva dvorana 24. 1. 2023. Narodni svet koroških Slovencev, https://www.nsk.at/aktualno_aktuell/detail/sl/milka-kriegl-je-prejela-44.-tischlerjevo-nagrada-2023,

14. 3. 2023.

KRIEGL, Franc: *Na straži 1914–1916*. Kobarid: Kobariški muzej, 2016.

KRIEGL, Milka: Zahvala ob podelitvi Tischlerjeve nagrade. Celovec: Tischlerjeva dvorana 24. 1. 2023. Narodni svet koroških Slovencev, https://www.nsk.at/aktualno_aktuell/detail/sl/milka-kriegl-je-prejela-44.-tischlerjevo-nagrada-2023, 14. 3. 2023.

KRIEGL, Niko: Šege in navade ob Ziljski svatbi. V: *Vascit pr Zile – ziljska svatba v pesmi, besedi, plesu in glasbi*. Celovec: Slovenska prosvetna zveza, 1976.

KRIEGL, Niko: Žegen pri Zilji. V: *Oj tan stoji na lipa – ziljski žegen, štehanje in prvi rej*. Šentjakob v Rožu: Slovensko prosvetno društvo »Rož«, 1996.

KRIŠTOF, Janko: Uvodne besede ob podelitvi Tischlerjeve nagrade. Celovec: Tischlerjeva dvorana 24. 1. 2023. Narodni svet koroških Slovencev, https://www.nsk.at/aktualno_aktuell/detail/sl/milka-kriegl-je-prejela-44.-tischlerjevo-nagrada-2023, 14. 3. 2023.

LOŽAR-PODLOGAR, Helena: *V adventu snubiti – o pustu ženiti – svatbene šege Ziljanov*. Celovec: Mohorjeva družba, 1995.

MAKAROVIČ, Marija: *Slovenska ljudska noša v besedi in podobni, zv. 5, Zilja*. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije; Celovec: Krščanska kulturna zveza, 1991.

MAKAROVIČ, Marija (ur.): Milka Kriegl. V: *Tako smo živeli 11*. Celovec: Krščanska kulturna zveza in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, 2003, 211–296.

MILISAVLJEVIČ, Lajko: *Eno pesem hočmo peti – koledovanje na Koroškem* [zgoščanka]. Celovec: Krščanska kulturna zveza, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, 1999.

MILISAVLJEVIČ, Lajko: *Dr bə Zila kna biva – ljudske pesmi z Zilje iz zapuščine Lajka Milisavljeviča* [Glasbeni tisk]. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva založba, 2014.

OPETNIK, Micka: Lavdacija ob podelitvi Tischlerjeve nagrade. Celovec: Tischlerjeva dvorana 24. 1. 2023. Narodni svet koroških Slovencev, https://www.nsk.at/aktualno_aktuell/detail/sl/milka-kriegl-je-prejela-44.-tischlerjevo-nagrada-2023, 14. 3. 2023.

PIKO-RUSTIA, Martina: Lavdacija ob podelitvi Tischlerjeve nagrade. Celovec: Tischlerjeva dvorana 24. 1. 2023. Narodni svet koroških Slovencev, https://www.nsk.at/aktualno_aktuell/detail/sl/milka-kriegl-je-prejela-44.-tischlerjevo-nagrada-2023, 14. 3. 2023.